

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

واحد بین الملل

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد در رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

بررسی عناصر داستان در رمان‌های ادبیات پایداری

استان فارس

توسط

مهدی محمدی

استاد راهنما

دکتر سعید حسام‌پور

اسفند ۸۹

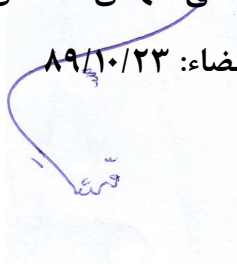
به نام خدا

اظہارنامہ

اینجانب مهدی محمدی دانشجوی رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی واحد بین‌الملل اظہار می‌کنم که این پایان‌نامه حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی که از منابع دیگران استفاده کرده‌ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته‌ام. همچنین اظہار می‌کنم که تحقیق و موضوع پایان‌نامه‌ام تکراری نیست و تعهد می‌نمایم که بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم. همه‌ی حقوق این اثر مطابق با آیین‌نامه مالکیت فکری و معنوی متعلق به دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی: مهدی محمدی

تاریخ و امضاء: ۸۹/۱۰/۲۳

به نام خدا

بررسی عناصر داستان در رمان‌های ادبیات پایداری استان فارس

به کوشش
مهدی محمدی

پایان نامه
ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی
از فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی
زبان و ادبیات فارسی

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه : عالی

دکتر سعید حسام پور، دانشیار بخش زبان و ادبیات فارسی (استاد راهنما).....
دکتر کاووس حسینی، استاد بخش زبان و ادبیات فارسی.....
دکتر غلامرضا کافی، استادیار بخش زبان و ادبیات فارسی.....

اسفند ۱۳۸۱

تقدیم به

شهیدان، ابر مردان پایداری، یادگاران تاریخ سرخ آگاهی و پایداری.

دلدادگانی که در ضیافت معراج بر لطیف بال فرشتگان، پرواز را معنایی دیگر بخشیدند و در ذهن مردمان این

سرزمین اسلامی، ستاره وارد بخشیدند.

سپاسگزاری

اکنون که به مرحله‌ی پایانی این پایان‌نامه رسیده‌ام، بر خود لازم می‌دانم که از استاد محترم جناب آقای دکتر سعید حسام‌پور که راهنمایی این پایان‌نامه را بر عهده داشتند و با بزرگواری در حل مشکلات پایان‌نامه مرا یاری کردند، سپاسگزاری کنم. همچنین از استادان بزرگوار جناب آقای دکتر کاووس حسنی و جناب آقای دکتر غلامرضا کافی که با صبوری در تدوین این پایان‌نامه از هیچ تلاشی فروگذار نکردند، صمیمانه تقدیر و تشکر می‌نمایم.

چکیده

بررسی عناصر داستان در رمان‌های ادبیات پایداری استان فارس

به کوشش

مهدی محمدی

فارس، از دیرباز تا به امروز جایگاه ویژه‌ای در فرهنگ و هنر ملی داشته است. بالندگی این سرزمین، همچون گوهری درخشان در درازنای تاریخ، بر هیچ اهل فرهنگی پوشیده نیست. علم، فرهنگ تمدن، آگاهی، مبارزه و استقامت مؤلفه‌های برجسته و روشن فارسیان است.

با توجه به آثار قابل توجه و چشم‌گیری که فارس در گستره ادبیات پایداری داشته است این پژوهش در پی بررسی عناصر داستان در شش رمان *دل‌دلدادگی*، *پای از این دست تماشا*، *از پله صدای دف می‌آید*، *پرونده‌ی ۳۱۲*، هفت و سیزده دقیقه و سرریزون است که در پیوند با ادبیات پایداری پدید آمده‌اند.

بررسی و تحلیل آثار داستانی این حوزه می‌تواند زمینه‌ای فراهم آورد تا نویسندگان بهتر با ویژگی‌های برجسته و کاستی‌های آثار خود آشنا شوند. گفتنی است از شش رمان یاد شده سه رمان مربوط به وقایع انقلاب اسلامی و سه رمان در پیوند با وقایع جنگ تحمیلی است. این رساله، شامل شش فصل است:

فصل اول آن، مقدمه، طرح مسأله، اهداف پژوهش، پرسش‌های پژوهش، روش پژوهش و پیشینه‌ی پژوهش است. فصل دوم، شامل نگاهی کوتاه به عناصر داستان، طرح یا پی رنگ، موضوع، درون‌مایه، فضا، شخصیت‌پردازی و زاویه‌ی دید و در فصل سوم بررسی عناصر داستان در سه رمان *پرونده‌ی ۳۱۲*، *از پله صدای دف می‌آید* و هفت و سیزده دقیقه که در پیوند با ادبیات پایداری انقلاب در استان فارس از شروع مبارزات تا زمان شکل‌گیری انقلاب اسلامی و در فصل چهارم سه رمان *دل‌دلدادگی*، *پایی از دست تماشا* و *سرریزون* که در ارتباط با جنگ است بررسی شده است. فصل پنجم آن، نتیجه‌گیری از کلیت این پژوهش است.

نتایج این پژوهش، نشان می‌دهد که نویسندگان این رمان‌ها، با نگاهی واقع‌گرایانه، زندگی‌نامه‌ی شش نفر از شهیدان انقلاب و دفاع مقدس را در قالب داستان پردازش نموده‌اند.

به نظر می‌رسد طرح داستان *پرونده‌ی ۳۱۲* و شخصیت‌پردازی در رمان‌های *دل‌دلدادگی*، *پایی از این دست تماشا* و *از پله صدای دف می‌آید* همچنین عنصر فضا سازی هفت و سیزده دقیقه و زاویه‌ی دید سرریزون از دیگر عناصر، قوی‌تر پرداخت شده است.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: مقدمه	
۱-۱ مقدمه.....	۲
۱-۲- اهمیت و ضرورت پژوهش.....	۸
۱-۳- اهداف پژوهش.....	۹
۱-۴- پیشینه‌ی پژوهش.....	۱۰
۱-۵- روش پژوهش.....	۱۲
۱-۶- پرسش‌های پژوهش.....	۱۳
فصل دوم: نگاهی به عناصر داستان	
۱-۲- طرح یا پی رنگ.....	۱۵
۲-۲- موضوع.....	۲۰
۳-۲- درون‌مایه.....	۲۱
۴-۲- فضا.....	۲۳
۵-۲- شخصیت.....	۲۳
۶-۲- زاویه‌ی دید.....	۳۰
فصل سوم: بررسی عناصر داستان در سه رمان پرونده‌ی ۳۱۲، از پله صدای	
د ف می‌آید و هفت و سیزده در ادبیات پایداری انقلاب	
۱-۳- رمان پرونده‌ی ۳۱۲.....	۳۴
۱-۱- معرفی نویسنده رمان.....	۳۴
۲-۱-۳- خلاصه‌ی رمان.....	۳۶

۳۸	..... طرح رمان ۳-۱-۳
۶۱	..... موضوع رمان ۴-۱-۳
۶۲	..... درون مایه‌ی رمان ۵-۱-۳
۶۲	..... فضا در رمان ۶-۱-۳
۷۰	..... شخصیت‌پردازی در رمان ۷-۱-۳
۸۹	..... زاویه‌ی دید در رمان ۸-۱-۳
۹۵	..... رمان از پله صدای دف می‌آید ۲-۳
۹۵	..... معرفی نویسنده رمان ۱-۲-۳
۹۷	..... خلاصه‌ی رمان ۲-۲-۳
۹۹	..... طرح رمان ۳-۲-۳
۱۱۳	..... موضوع رمان ۴-۲-۳
۱۱۳	..... درون مایه‌ی رمان ۵-۲-۳
۱۱۴	..... فضا در رمان ۶-۲-۳
۱۱۸	..... شخصیت‌پردازی در رمان ۷-۲-۳
۱۳۵	..... زاویه‌ی دید در رمان ۸-۲-۳
۱۴۸	..... رمان هفت و سیزده دقیقه ۳-۳
۱۴۸	..... معرفی نویسنده رمان ۱-۳-۳
۱۴۹	..... خلاصه‌ی رمان ۲-۳-۳
۱۵۱	..... طرح رمان ۳-۳-۳
۱۶۶	..... موضوع رمان ۴-۳-۳
۱۶۶	..... درون مایه‌ی رمان ۵-۳-۳
۱۶۷	..... فضا در رمان ۶-۳-۳
۱۷۲	..... شخصیت‌پردازی در رمان ۷-۳-۳
۱۸۰	..... زاویه‌ی دید در رمان ۸-۳-۳

فصل چهارم: بررسی عناصر داستان در سه رمان دل دلدادگی، پایبی از این

دست تماشا و سرریزون در ادبیات دفاع مقدس

- ۱۸۷ ..... ۱-۴-۱ رمان دل دلدادگی.....
- ۱۸۷ ..... ۱-۴-۱-۱ معرفی نویسنده رمان.....
- ۱۸۸ ..... ۱-۴-۲-۱ خلاصه‌ی رمان.....
- ۱۸۹ ..... ۱-۴-۳-۱ طرح رمان.....
- ۲۰۵ ..... ۱-۴-۴-۱ موضوع رمان.....
- ۲۰۶ ..... ۱-۴-۵-۱ درون مایه‌ی رمان.....
- ۲۰۷ ..... ۱-۴-۶-۱ فضا در رمان.....
- ۲۱۱ ..... ۱-۴-۷-۱ شخصیت‌پردازی در رمان.....
- ۲۲۳ ..... ۱-۴-۸-۱ زاویه‌ی دید در رمان.....
- ۲۳۰ ..... ۲-۴-۲ رمان پایبی از این دست تماشا.....
- ۲۳۰ ..... ۲-۴-۱-۱ خلاصه‌ی رمان.....
- ۲۳۱ ..... ۲-۴-۲-۱ طرح رمان.....
- ۲۴۶ ..... ۲-۴-۳-۱ موضوع رمان.....
- ۲۴۶ ..... ۲-۴-۴-۱ درون مایه‌ی رمان.....
- ۲۴۷ ..... ۲-۴-۵-۱ فضا در رمان.....
- ۲۵۴ ..... ۲-۴-۶-۱ شخصیت‌پردازی در رمان.....
- ۲۶۶ ..... ۲-۴-۷-۱ زاویه‌ی دید در رمان.....
- ۲۷۳ ..... ۳-۴-۳ رمان سرریزون.....
- ۲۷۳ ..... ۳-۴-۱-۱ معرفی نویسنده.....
- ۲۷۳ ..... ۳-۴-۲-۱ خلاصه‌ی رمان.....
- ۲۷۵ ..... ۳-۴-۳-۱ طرح رمان.....
- ۲۸۸ ..... ۳-۴-۴-۱ موضوع در رمان.....
- ۲۸۸ ..... ۳-۴-۵-۱ درون مایه در رمان.....

۲۸۹ .....۴-۳-۶- فضا در رمان.....

۲۹۳ .....۴-۳-۷- شخصیت‌پردازی در رمان.....

۳۰۴ .....۴-۳-۸- زاویه‌ی دید در رمان.....

۳۱۰ ..... فصل پنجم: نتیجه‌گیری.....

۳۲۲ ..... فهرست منابع و مأخذ.....

فصل اول

مقدمه

۱-۱- کلیات

فارس، از دیرباز تا امروز، گوهرهایی درخشنده و آثاری ارزنده را به کتاب پربرگ و بار فرهنگ و ادب پارسی تقدیم نموده است و در این میان، سهم، جایگاه و اهمیت کمی و کیفی آثار داستان نویسان فارسی بر اهل فن پوشیده نیست. استان فارس از گذشته تاکنون در تحولات سیاسی و اجتماعی ایران نقش اساسی داشته است. ویژگی‌های این سرزمین از دیرباز در جنبه‌های سیاسی و حکومتی، دینی و مذهبی و علمی و فرهنگی متجلی شده است؛ از همین رو، پادشاهان اسطوره‌ای و تاریخی از این سرزمین برخاسته‌اند. تاریخ حکومت‌های پس از اسلام در فارس، نبوغ دانشمندان و عالمان و عارفان صاحب نام، تأسیس مساجد و منابر، حوزه‌های درسی و کتابخانه‌ها از آثار فرهنگ و تمدن این استان است. سابقه‌ی تاریخی این استان و آثار ماندگار فرهنگی ادیبانی همچون سعدی، حافظ و ... از ویژگی‌های تأثیرگذار فارسیان در فرهنگ تمدن اسلامی و ایرانی است.

ویژگی‌های اقلیم فارس و جغرافیای انسانی آن به گونه‌ای است که ادیبان و دانشمندان آن از گذشته تاکنون با نوشتن شعر و داستان با حاکمان ظالم و ستمگر در ستیز و مبارزه بوده‌اند. آثار دانشمندان و نویسندگان این استان، سند تاریخی این موضوع است؛ از همین رو، چنین فرهنگی از دیرباز تا به امروز با مردمان فرهنگ دوست، باغیرت و مبارز این سرزمین همراه بوده است. نقش مبارزه و ستیز مردم آگاه فارس تا شکل‌گیری انقلاب اسلامی ادامه داشت و این مهم بر همگان آشکار است. با شروع جنگ عراق برضد ایران، مردم فارس دلورانه نقش محوری خود را مانند گذشته در جنگ نشان دادند؛ دلوری‌هایی که از سوی نویسندگان خوش‌ذوق این استان، برگ‌هایی از تاریخ و ادبیات پایداری آن به ثبت رسید.

قصه و حکایت در ادبیات داستانی ایران زمین، پیشینه‌ای طولانی دارد؛ برای نمونه، حکایت‌هایی مانند کلیله و دمنه، سند بادنامه و داستان‌های هزار و یک شب از این نوع‌اند. در صورتی که

داستان‌های منظوم فارسی را با همین نگاه بررسی کنیم، برخی از شاعران سرزمین فارس در سرودن منظومه‌های داستانی نقش قابل توجه داشته‌اند؛ برای نمونه، سعدی نخستین شاعری است که در بوستان حکایاتی را به نظم آورده است (سالاری، ۱۳۸۸: ۱۶-۱۷).

برپایه‌ی پژوهش خانم ریاحی‌زمین در مقاله‌ی «داستان سرایی در شعر شیراز» پس از سعدی، شاه داعی شیرازی (۸۱۰-۸۷۰ هـ ق) با منظومه‌های گنج روان، چهار چمن و عشق‌نامه، در میان داستان سرایان فارس فضل تقدم دارد. پس از او مکتبی شیرازی (شاعر قرن نهم هجری قمری) منظومه‌ی لیلی و مجنون را به تقلید از نظامی و امیر خسرو به نظم در آورد. اهلی شیرازی (۸۵۸-۹۴۲ هـ ق) با دو مثنوی شمع و پروانه و سحر حلال، داستان سرای بعدی است و عبدی بیگ (نویدی) شیرازی و لیلی در این (۹۲۱-۹۸۸ هـ ق) با چهار منظومه‌ی جام جمشیدی، هفت اختر، آیین اسکندری و مجنون و لیلی در این سلک وارد است. عرفی شیرازی (۹۳۶-۹۹۹ هـ ق) مثنوی شیرین و فرهاد را به صورت نا تمام رها کرد اما مجمع‌الابکار را به سبک مخزن الاسرار نظامی در ۱۴۰۰ بیت به نظم در آورده که مثنوی بزم وصال را در ۴۶۸۶ بیت به رشته‌ی نظم کشید. موضوعاتی که در این قبیل داستان‌ها دیده می‌شود بیشتر شامل مسایل اخلاقی، حکمی و عرفانی تمثیلی، عاشقانه و اجتماعی است که از سوی شخصیت‌های انسانی و حیوانی خلق می‌شود. اشخاص این داستان‌ها را شخصیت‌های خیالی، تاریخی، عرفانی و ... تشکیل می‌دهند (ریاحی زمین، ۱۳۸۴: ۸۴-۱۲۱).

در حقیقت، تحول در فرهنگ و ادبیات این عصر، اولین نمود آن در نشریات است که برای عموم در دسترس است؛ از همین رو، نخستین آثار ادبیات داستانی فارس در قالب رمانی تاریخی انشاء شده است. این موضوعی است که در این زمان - ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ - در بسیاری از رمان‌های تاریخی دیده می‌شود. در رمان تاریخی دلبران تنگستانی که اولین رمان تاریخی است به روشنی به این موضوع پرداخته شده است (سالاری، ۱۳۸۸: ۲۷).

در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۰ تحولی چشم‌گیر در تمامی عرصه‌های هنری و ادبی رخ می‌دهد. موضوع ادبیات روستایی و اقلیمی در دهه‌ی ۴۰ با در نظر گرفتن مسایلی همچون اصلاحات ارضی، طرح مسئله‌ی غربزدگی و بازگشت به زندگی ساده و سنتی روستا، نویسندگان را واداشت تا با دیدی تازه به مسایل بنگرند.

از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ نویسنده‌گانی مانند محمد حسین رکن‌زاده آدمیت، صادق چوبک، سیمین دانشور، ابراهیم گلستان، ناصر مکارم شیرازی، جلال چوبینه، رسول پرویزی، مهین توللی، میمنت دانا، پیمان جهان بین، محمد صادق همایونی، ابوالقاسم فقیری، امین فقیری، رضا شاپوریان، منوچهر آتشی و همایون یزدانپور داستان‌هایی با موضوعات مختلف خلق نمودند. از جمله‌ی این آثار می‌توان به آثار مهم زیر اشاره نمود:

رمان تاریخی دلیران تنگستان (محمد حسین رکن‌زاده ی آدمیت)، تنگسیر (صادق چوبک)، فیلسوف نماها (ناصر مکارم شیرازی)، شلوارهای وصله دار (رسول پرویزی)، سووشون (سیمین دانشور)، موج و مرجان و خارا (ابراهیم گلستان)، اجاق کور (ابوالقاسم فقیری)، کوچه باغ انتظار (امین فقیری) و ...

از آغاز ادبیات نوین فارسی - یکی بود یکی نبود - گونه‌ای از انتقادات سیاسی و اجتماعی و مبارزه برای تغییر اوضاع اجتماعی و سیاسی دیده می‌شد. این مبارزات و انتقادات هر چه بیشتر به سال‌های پیروزی انقلاب اسلامی نزدیک می‌شود، به شکل صریح‌تر و گسترده‌تر در داستان‌ها دیده می‌شود.

مبارزه، پایداری و دفاع از ارزش‌های هر سرزمینی از سوی انسان‌های آگاه و حق‌طلب، با ارزش و ستودنی است. ارزش‌های پایداری خاص یک گروه یا ملت نیست بلکه فرایندی ارزش‌مدار در برابر نفوذ و تجاوز بیگانه است که در میان ملل جهان مورد توجه و ارزش‌گذاری است. این فرایند ارزشی به صورت ویژه، آثار و اسناد آن به نمادهایی از مقاومت و پایداری برای مردمان آن سرزمین تبدیل شده است.

در کشورهایی مانند یونان، ژاپن، روسیه و ... چنین نمادهایی سند افتخاری است که در کانون توجه مردمان آن سرزمین‌ها است. سربازانی که در این کشورها در دفاع از کشور و سرزمین خود، آسیب دیده‌اند، این ملت‌ها با سر بلندی از دلوری‌هایشان یاد می‌کنند و نویسندگان و فرهنگ‌دوستان این سرزمین‌ها به صورت ویژه، آثار فرهنگی و هنری خود را در این باره خلق نموده‌اند.

در کشور ایران، از گذشته‌های دور تاکنون، حقیقت دفاع و مبارزه با ظلم و ستم وجود داشته است. این حقیقت از دیرباز در صحنه‌های مختلف مبارزه و دفاع از ارزش‌های این سرزمین حماسی و دل‌آور پرور به واقعیت پیوسته است.

مردم آگاه و حق طلب این سرزمین اسلامی در هر زمانی که لازم بوده است در برابر حاکمان ظالم و ستمگر، یک پارچه مبارزه کرده‌اند و ریشه ظلم را خشکانده‌اند؛ برای نمونه، در برابر ظلم و خفقان رژیم پهلوی با وجود بازداشت و شکنجه‌های طاقت فرسا پایداری کردند و در بهمن ۱۳۵۷ این ملت آزاده و حق طلب، به رهبری امام خمینی (ره)، انقلاب اسلامی را به پیروزی رساندند.

پس از پیروزی انقلاب با شروع جنگ تحمیلی عراق بر ضد ایران، مردمان غیرتمند این سرزمین با حضور حماسی در جنگ، به مقاومت خود ادامه دادند. به دلیل پشتیبانی دنیای استکبار از عراق، ملت شریف ایران با گوهر ایثار، توانستند هشت سال در این جنگ نابرابر مقاومت و پایداری کنند. در این مقاومت صبورانه، آن قدر دلاوری‌های این ملت رنگ غیرت و ایثار داشت که دفاع مقدس نام گرفت؛ از همین رو، سرزمین فارس که از دیرباز مردمی آگاه غیرتمند داشته است، در پیروزی انقلاب و حضور در دفاع مقدس، همچون گذشته نقش محوری داشته‌اند.

نویسندگان و فرهنگ دوستان فارس برای ماندگاری دلاوری‌های حماسه آفرینان این سرزمین، در حوزه ادبیات پایداری آثاری را خلق نموده‌اند تا فرهنگ پایداری مردمان این سرزمین مانند دیگر ملت‌ها تاریخ حماسه و مقاومت خود را به آیندگان انتقال دهند.

با توجه به بررسی کوتاه انجام شده درباره‌ی ادبیات داستانی استان فارس از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷، ادبیات پایداری این استان با نگاهی اجمالی نویسندگان و نوشته‌های آنان پس از انقلاب اسلامی (۱۳۵۷ تا ۱۳۸۸) در حوزه‌ی رمان بررسی می‌شود:

انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی (ره)، تحولات بنیادینی به صورت گسترده در مسایل اجتماعی و فرهنگی این کشور پدید آورد؛ از همین رو، نشانه‌های این تحولات در ادبیات و فرهنگ این سرزمین در قالب شعر و داستان نمود پیدا کرده‌است و هم‌چنان ادامه خواهد داشت. جنگ عراق بر ضد ایران که در سال ۵۹ شکل گرفت، زمینه و بستری شد تا در کنار تحولات انقلاب اسلامی با دو نگاه کلی به مقوله‌ی ادبیات و به صورت خاص به موضوعاتی همچون شعر و داستان توجه شود؛ بنابراین، کارشناسان این حوزه، در فرایند انقلاب و جنگ و پس از آن با نگاه هنری به این موضوعات برای بالنده‌تر شدن گنجینه‌های فرهنگی این مرزوبوم تلاش نموده‌اند.

برای بررسی بهتر این موضوعات و دسته‌بندی آن‌ها به صورت علمی و منطقی، نخستین گام، شناخت و تحلیل هر موضوع و جداکردن مرزهای آن برای استفاده‌ی بهتر مخاطبان هر موضوع است.

«... بی‌گمان برای بسیاری از موضوعات، گستره‌ای بی‌مرز می‌توان در نظر گرفت. این شیوه‌ای است که در علوم انسانی متداول است و البته جز گره افکنی در کار و ایجاد ابهام و سردرگمی رهاوردی ندارد...؛ بنابراین، می‌توان دامنه‌ی ادبیات پایداری را به هر نوع رویارویی و ایستادگی انسان که در قالب شعر و نثر ظهور و بروز می‌یابد، گسترش داد. در این صورت، سرودهای نخستین انسان در ستیز با عوامل طبیعت و عوامل مرموز سرنوشت ... و همه‌ی آثاری که به جنگ‌های تاریخ ملت‌های برمی‌گردند، در قلمی پایدار قرار می‌گیرند» (سنگری، محمدرضا. «ادبیات مقاومت (پایداری)». نامه‌ی پژوهش فرهنگی. شماره ۹ برگرفته از نرم‌افزار نامتن. شماره‌ی بازیابی: ۸۷۰۳۱۹۰).

به طور کلی استمرار ادبیات معاصر را در عصر انقلاب در سه شاخه‌ی متفاوت و مجزا از هم می‌توان بررسی کرد:

۱- شاخه‌ای که از پیش از انقلاب اسلامی جریان داشته و در آستانه‌ی انقلاب یا پس از پیروزی نهضت با ارزش‌ها و مفاهیم تازه‌ای که از رهگذر انقلاب در عرصه‌ی فرهنگ و زندگی اجتماعی پیدا شده‌است، هماهنگ شده و با استفاده از مایه‌های هنری که از گذشته به دست آورده، شاخه‌ی نیرومندی از ادب انقلاب را ادامه داده‌است... (یا حقی، ۱۳۸۸: ۲۰۱).

۲- شاخه‌ای از ادبیات فارسی معاصر هم بود که با تمایلات و دل‌بستگی‌هایی، عموماً متمایل به غرب از گذشته‌ها وجود داشت و از همان ابتدا سیر انقلاب را در جهت مطلوب خود نیافت و به طور طبیعی پس از پیروزی هم نتوانست در مسیر جدید حرکت کند. این شاخه به‌همان روال سابق یا با ابهام از رشد و کمال خاص خود- که می‌توانست متأثر از ادبیات جهان در بیرون از مرزهای ایران باشد- به حیات خویش ادامه داد و آثاری هم در این راستا پدید می‌آورد... .

بسیاری از شاعران این گروه به دلیل مشکلات روحی و تنش‌های عاطفی خارج از کشور و دشواری‌هایی که در مسیر ارتباط آنان با جریان‌های فکری و ادبی داخل کشور وجود دارد، غالباً از نظر مضمون و درون مایه دچار نوعی فقر یا گونه‌ای محدودیت و از نظر زبان و قالب، گرفتار کمبود و ایستایی می‌شوند... (یا حقی، ۱۳۸۸: ۲۰۲).

۳- گروه سوم، شاخه‌ی جوان ادبیات امروز ایران است که عموماً سن کم پدیدآورندگانش اقتضا نمی‌کرد که پیش از انقلاب آثاری پدید بیاورند یا از آبخور فرهنگی و ادبی آن روزگار بهره‌مند شوند. اینان کار ادبی خود را در انقلاب آغاز کردند و چون به اصول و مبانی آن اعتقاد داشتند، به‌طور طبیعی و بی‌هیچ کوششی منادی اندیشه‌ها و پیام‌های انقلاب شدند. همین گروه‌اند که هنوز همه‌ی امکانات قریحه و نبوغ هنری خود را ظاهر نکرده‌اند و داوری کلی درباره‌ی آنان، کار آسانی نیست... (همان: ۲۰۳).

هشت‌سال جنگ با همه‌ی سختی‌ها و انعکاس عواقب و نتایج نامطلوب آن در دورترین نقاط کشور، فرهنگ تازه‌ای پدید آورد که می‌توان از آن به عنوان «فرهنگ جنگ» یاد کرد... در این میان، مقاومت مردم به ویژه سرسختی و ستیزی که رهبری انقلاب در برابر گردنکشان و قدرت‌مندان و از جمله رژیم عراق و حامیان عربی و غربی آن از خودشان نشان داده روح اعتراض و نگرش حماسی را که با موجی از عرفان مثبت در هم می‌آمیخت در ادبیات فارس پدیدآورد و بر زبان و محتوای آن به شدت اثر گذاشت. هر حادثه‌ای که در خلال جنگ پیش می‌آمد و هر قدر که شمار کشتگان و شهیدان فزونی می‌گرفت و هر چه بیشتر جنگ به داخل شهرها کشانیده می‌شد به‌رغم مشکلات جدی ناشی از آن، از خودگذشتگی و استقامت مردم به ویژه جوانان بیشتر می‌شد (همان: ۲۰۴-۲۰۵).

هم‌چنان که گفته شد، مردمان استان فارس از گذشته تاکنون، آزاده، مبارز، پایدار و در این زمینه صاحب فرهنگ و تاریخ بوده‌اند. فرهنگی که از دل کتاب و نوشته‌های نویسندگانی صاحب نام و اهل ذوق نمود پیدا کرده و فارس و فارسیان را معرفی کرده است. با نگاهی به ادبیات انقلاب استان فارس در حوزه‌ی داستان، می‌توان دریافت که این استان از استان‌هایی بوده‌است که در فرایند به بار نشستن انقلاب اسلامی به صورت گسترده و اثر گذار در دوران انقلاب اسلامی و پس از آن، حضور پررنگ و برجسته داشته‌اند؛ برای نمونه، مبارزات و مقاومت‌های مردم این سرزمین در برابر ستم‌گری‌های رژیم پهلوی، نشان از فرهنگ بالنده و آگاهی آنان به مسایل روز دارد. این موضوعی است که پس از انقلاب اسلامی، قهرمانان تاریخی این سرزمین با چنین درون مایه‌ای، در جنگ عراق برضدایران، پایداری کردند و حماسه‌ها آفریدند. نویسندگان این استان برای ماندگارتر شدن آثار و اسناد تاریخی ادبیات پایداری،

معرفی شهیدان راه انقلاب اسلامی و قهرمانان این سرزمین به آفرینش آثاری پرداخته‌اند که در بررسی‌های علمی و فنی، شایسته‌ی تجلیل هستند.

در این رساله، شش رمان با موضوع انقلاب و جنگ بررسی شده‌است که از این تعداد، موضوع سه‌رمان درباره‌ی ادبیات پایداری از انقلاب و سه‌رمان دیگر مربوط به ادبیات جنگ است؛ از همین‌رو، ابتدا نویسندگان این رمان‌ها به صورت اجمالی معرفی و پس از آن عناصر داستان در رمان‌های مربوط به آنان بررسی می‌شود:

با توجه به همین کمیت، کیفیت و تنوع درخور توجه، رساله‌ی حاضر در پی نقد و واشکافی رمان‌هایی از داستان‌نویسان این استان است که به موضوع ادبیات پایداری پرداخته‌اند. گفتنی است، گستره‌ی این پژوهش، موضوعاتی مانند زمینه‌های شکل‌گیری انقلاب اسلامی، دفاع مقدس و مسائل مرتبط به آن را در برمی‌گیرد. از همین‌رو، با بررسی‌های انجام شده در این باره، شش رمان زیر شرایط لازم را دارا بودند که عبارتند از:

۱- دل و دلدادگی، شهریار مندنی‌پور، تهران: نشر زریاب، ۱۳۷۷

۲- پایی از این دست تماشا، بابک طیبی، شیراز: کنگره سرداران شهید، ۱۳۷۹

۳- پرونده‌ی ۳۱۲، اکبر صحرائی، شیراز: نشر شاهد، ۱۳۸۴

۴- از پله‌ها صدای دف می‌آید، بابک طیبی، شیراز: نشر شاهد، ۱۳۸۵

۵- هفت و سیزده دقیقه، بیژن کیا، شیراز: نشر شاهد، ۱۳۸۸

۶- سرریزون، محمد محمودی، شیراز: نشر شاهد، ۱۳۸۸

۱-۲- اهمیت و ضرورت پژوهش

با توجه به اینکه فارس، سرزمینی است که در درازنای تاریخ از نظر ادبی و فرهنگی نقش بسزا و تأثیرگذاری بر فرهنگ و ادبیات کشور داشته و در تولید محصولات ادبی و فرهنگی و زمینه‌های گوناگون جایگاهی شایسته داشته است ضروری است ابعاد مختلف این نقش، واکاوی و تحلیل شود. ادبیات پایداری یکی از این ابعاد است که شاعران و نویسندگان این خطه توانسته‌اند در پیوند با آن، آثاری در خور به جامعه‌ی فرهنگی و ادبی کشور عرضه دارند.

ادبیات پایداری و به پیروی از آن دفاع مقدس و مباحث عمیق و ارزشمندی که در دل آن هاست، ضرورت پرداختن به آن را بیشتر می‌کند که مفاهیم ارزشی این حوزه با نگاهی، علمی، تکنیکی و هنری تر به مخاطب ارائه شود تا تأثیرگذاری آن بر مخاطب، بیشتر و ماندگارتر شود.

به دلیل حضور پر رنگ داستان نویسان این استان در گستره ی داستان نویسی ادبیات پایداری، ضروری بود کارنامه ی نویسندگان بررسی شود، اما به دلیل گستردگی کار، در این رساله، تنها رمان های پدید آمده در حوزه ی ادبیات پایداری استان فارس بررسی می‌شود تا از این طریق شناخت دقیق تر و علمی تری از وضعیت رمان های ادبیات پایداری فارس فراهم آید.

۱-۳- هدف پژوهش

۱- شناخت بیشتر و دقیق تر کارنامه ی داستان نویسانی که در استان فارس به موضوع ادبیات پایداری پرداخته اند.

۲- ارزیابی علمی آثار نویسندگان رمان های ادبیات پایداری.